

ІРАНО-ІРАКСЬКІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Завада Я. І.,

доктор філософії,

асистент кафедри політології та міжнародних відносин

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: 0000-0001-6094-5397

z_yaryna@ukr.net

Цебенко О. О.,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології та міжнародних відносин

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID: 0000-0002-0024-0405

У статті проаналізовано ірано-іракські відносини в контексті регіональної безпеки. Досліджено, що восьмирічна ірано-іракська війна стала найбільш кровопролитним і руйнівним збройним конфліктом другої половини ХХ століття. Варто зазначити, що початок війни спричинило суперництво: етнічне і релігійне, політичне та економічне, ідеологічне та особистісне. Також особливу роль відіграла боротьба за лідерство в регіоні.

Встановлено, що інтервенція США в Ірак у 2003 р. змінила геополітичні умови не лише в цій країні, а й у цілому регіоні. Хоча ІРІ не підтримала військову операцію США і засудила її, проте вторгнення в Ірак певною мірою відповідало інтересам Ірану. Адже повалення режиму С. Хусейна ліквідувало одну з головних загроз для національної безпеки Ірану та в результаті сприяло розвитку двосторонніх відносин. Іран має тісні стосунки з урядом шиїтів в Іраку. Зовнішньополітична стратегія Тегерана у сусідній державі полягає в об'єднанні іракських шиїтських партій задля зміцнення шиїтського верховенства в Багдаді.

Вдалося з'ясувати, що влада Іраку немає сформованої єдиної позиції щодо розвитку ядерної програми Ірану, оскільки суспільство поділяється на прихильників Ірану та його супротивників. Зазвичай представники шиїтів, підтримувані Тегераном, прагнуть до співпраці з ним і, відповідно, підтримують розвиток його ядерної програми, підписання СВПД і тому критикують зміну політичного курсу США щодо Тегерана та вихід з ядерної угоди.

На сучасному етапі Ісламської Республіки Іран та Республіки Ірак активно розвивають двостороннє співробітництво та співпрацюють у багатьох сферах, насамперед безпековій, економічній та політичній.

Ключові слова: Ісламська Республіка Іран, Республіка Ірак, війна, Близький Схід, Перська затока, регіональна безпека.

Постановка проблеми. Дослідження взаємин Ірану та Іраку є актуальною науковою проблемою. Передовсім це пояснюється подіями, які мали місце та відбуваються на Близькому Сході, наприклад, ірано-іракська війна 1980–1988 рр., військові операції США в Іраку, боротьба проти Ісламської держави (ІД) прямо впливають на безпеку в регіоні. Нині як для Ісламської Республіки Іран, так і для Республіки Ірак пріоритетним є розвиток співробітництва у безпековій, економічній та політичній сферах. Тому в такому контексті важливим є аналіз ірано-іракських відносин в історичній ретроспективі та на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ірано-іракських відносин у контексті регіональної безпеки з огляду на інтенсивність подій, які відбуваються на Близькому Сході, є актуальною проблематикою, якою цікавляться багато зарубіжних учених, аналітиків, політиків. Варто відзначити таких науковців, як А. Абалян, А. Алієв, П. Ігнат'єв, Н. Мамедова, К. Кацман.

Особливої уваги заслуговують праці американського спеціаліста з проблем Близького Сходу К. Кацмана (Katzman, 2010), який формує оцінку Конгресу США в безпековій сфері, розкрив актуальні питання регіональної безпеки Близькосхідних країн, включаючи зовнішню політику ІПІ та ірано-іракські взаємини.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу ірано-іракських відносин у контексті регіональної безпеки.

Виклад основного матеріалу. На початку 1980-х років у регіоні Близького Сходу склалась досить напружена геополітична ситуація. Виникнення ісламської республіки у центрі мусульманського світу не могло не вплинути на конфігурацію сил у регіоні. Дві наймогутніші держави, які претендували на регіональне політичне, економічне та релігійне лідерство, зіткнулися у боротьбі за власні національні інтереси. Регіон, де стикаються геополітичні амбіції держав Європи, США, Азії, став місцем вирішення конфлікту, суб'єктами якого виступили шиїтський Іран та наполовину сунітський Ірак.

Ісламська революція стала загрозою для тоталітарного режиму С. Хусейна в Іраку, значна частка населення якого – шиїти. Тому новостворена Ісламська Республіка, в якій мешкає 97 % мусульман-шиїтів, а в Іраку близько 60 % (Кириченко, 2016, с. 95), намагалася експортувати свою ідеологію в Ірак, що стало однією з причин ірано-іракської війни 1980 р. (Абалян, 2015, с. 53). Варто зазначити, що початок війни також поклато суперництво: етнічне і релігійне, політичне та економічне, ідеологічне та особистісне. Особливу роль відіграла боротьба за лідерство в регіоні.

На початку війни сили Іраку мали певну перевагу за рахунок фактора несподіванки і чисельної переваги, що мало найбільше значення на південній ділянці (в Хузестані), де п'яти іракським дивізіям протистояла одна іранська. Іранська армія була суттєво ослаблена репресіями, що слідували за ісламською революцією, а новостворені війська КСІР (Корпусу Стражів Ісламської Революції) ще не були досить численними. Розрив відносин зі США привів до браку запчастин для бронетехніки й авіації, що серйозно обмежувало військові можливості Ірану (Низо, 1990). Проте вже в другій половині 1981 року стратегічна ініціатива перейшла до Ірану. У березні-травні 1982 року в результаті двох великих іранських наступів іракська армія зазнала важких втрат.

З 1984 року активно велася так звана «Танкерна війна». Ірак та Іран атакували в Перській затоці танкери третіх країн, що перевозили нафту супротивника. Така тактика призвела до інтернаціоналізації конфлікту. Тут слід згадати про військову та фінансову допомогу третіх країн, які так чи інакше були зацікавлені у війні. Варто наголосити, що Іран активно підтримували Сирія та Лівія, від яких ІПІ отримала ракетний комплекс «Скад» (Алиев, 2002, с. 90). Крім того, озброєння закуповувалося в Північній Кореї та Китаї.

Однак тривалі бойові дії і відсутність помітних успіхів на фронті почали чинити деморалізуючий вплив на іранське суспільство. Крім цього, до кінця 1987 року Іран був на межі прямої конфронтації з військово-морським угрупованням США в Перській затоці (кульмінацією цієї напруженості стали морський бій 18 квітня 1988 року і бомбардування території Ірану літаками з американського авіаносця «Ентерпрайз»). Максимально мобілізувавши економіку і використавши фактор міжнародної ізоляції Ірану, Ірак у квітні-червні 1988 року провів низку успішних наступів, не тільки повністю звільнивши свою територію від присутності іранської армії, а й знову вторгшись на територію противника. Вбачаючи подальшу безперспективність війни, аятола Хомейні 17 липня погодився на перемир'я, що набуло чинності 20 серпня 1988 року (Мамедова, 1997, с. 61). Ірано-іракська війна завершилася без переконливої перемоги однієї зі сторін, хоча обидві заявили про свій військовий триумф.

Під час ірано-іракської війни 1980–1988 рр. шиїтське духовенство в Іраку, а також іракці іранського походження піддавались жорсткому тиску та дискримінації. Тому більшості представників шиїтського духовенства та політичних активістів довелося емігрувати в Іран (Ignatiev, 2017, р. 47).

Інтервенція США та їхніх союзників в Ірак у 2003 р. змінила геополітичні умови не лише в цій країні, а й у цілому регіоні (Katzman, 2010, р. 2). Хоча ІПІ не підтримала військову операцію США і засудила її, проте вторгнення в Ірак певною мірою відповідало інтересам Ірану. Адже повалення режиму С. Хусейна ліквідувало одну з головних загроз для національної безпеки Ірану. Шиїтські та курдські політичні активісти з Ірану, які раніше мешкали на його території або підтримувалися ним, після повалення С. Хусейна повернулись додому і стали найкращим засобом впливу Тегерана в Багдаді. Це дало першому можливість розширити свій вплив у регіоні та перетворити одного з ворогів на союзника (Ignatiev, 2017, р. 48–49).

Протягом 2008–2009 рр. активно відбувався обмін делегаціями різного рівня. Так, уперше після восьмирічної війни Ірак відвідав президент Ірану М. Ахмадінежад. Двосторонні візити найвищого рівня сприяли створенню правової бази, яка призвела до динамічного розвитку взаємин двох країн. В її основі – меморандуми про взаєморозуміння та співробітництво в галузі національної безпеки, боротьби з тероризмом та екстремізмом, енергетики, транспорту та перевезень, освіти,

промисловості, безпеки, сільського господарства, розвитку вільних економічних та промислових зон, митниці, страхування, стандартизації, а також гірничорудної промисловості.

У 2011 р. військову операцію на чолі зі США в Іраку було завершено, після чого в країні розпочалася громадянська війна на конфесійній основі, посилена експансією в Іраку терористичної організації «Ісламська держава». Лише у червні 2016 р. урядовим військам удалося відвоювати більшість захоплених ІДІЛ територій держави, а вже 2017 р. було оголошено про завершення війни (Ірак об'явив об'єднання війни з «Ісламським султанством», 2017).

Варто зазначити, що Іран має тісні стосунки з урядом шиїтів в Іраку. Зовнішньополітична стратегія Тегерана у сусідній державі полягає в об'єднанні іракських шиїтських партій задля зміцнення шиїтського верховенства в Багдаді. Так, міністр закордонних справ Іраку І. аль-Джафарі, який представляє шиїтів, виступаючи перед інформаційним агентством Ісламської Республіки Іран IRNA, заявив: «Культурні подібності, взаємні інтереси, а також загальні загрози привели до зміцнення двосторонніх взаємин між Іраком та Іраном». Він також зазначив, що «хороші стосунки між Іраном та Іраком мають позитивні результати для обох країн. Такий приклад може слугувати моделлю для інших країн світу» (Iranidoost, 2018).

Тим не менше єдиної позиції в Іраку щодо ІЯП сформовано не було, оскільки суспільство поділяється на прихильників Ірану та його супротивників. Зазвичай представники шиїтів, підтримувані Тегераном, прагнуть до співпраці з ним і, відповідно, підтримують розвиток його ядерної програми, підписання СВПД і тому критикують зміну політичного курсу США щодо Тегерана та вихід з ядерної угоди. Зокрема, ексглава Іраку Ф. Масума закликав Сполучені Штати «переглянути своє рішення щодо СВПД», яке, на думку президента Іраку, «є великим досягненням і дає реальні можливості всім країнам для встановлення миру дипломатичними методами. Більше того, президент Іраку висловив занепокоєння тим, що «односторонній вихід США з історичного договору з Іраном не сприятиме зміцненню безпеки і стабільності в регіоні та в усьому світі» (Президент Ірака призвал США не дискредитировать договор по атомной программе Ирана, 2018).

Пріоритетом для обох країн є розвиток економічних взаємин. Перспективними в них є електроенергетична та газова сфери. У цьому контексті голова ірано-іракської торгової палати Я. аль-Есхак відзначив: «Іран та Ірак не будуть використовувати долар у взаємній торгівлі, а будуть здійснювати розрахункові операції за допомогою місцевих валют – іранського ріала, іракського динара та євро» (US dollar completely ditched in trade between Iran & Iraq – official, 2018). Таке рішення ухвалили в Багдаді і Тегерані, щоб зменшити тиск на економіки обох країн. Адже Ірак є другою після Китаю країною за обсягами торгівлі з Іраном.

Варто наголосити, що нині Іран та Ірак активно співпрацюють у військовій сфері, в іракській армії та поліції перебувають сотні військових радників та консультантів з Ірану. Спецназ КВІР активно веде боротьбу з бойовиками «Ісламської держави» (ІД) в Іраку.

У 2021 р. відбулась чергова зустріч на найвищому рівні між представниками влади. Чинний президент Ірану Ібрагім Райсі зазначив, що «відносини між Ісламською Республікою та нашою дружньою і братньою країною Іраком перебувають на дуже хорошому рівні в політичній, економічній та культурній сферах, і ці відносини можна буде розширювати». Зміцнення відносин між двома країнами може підвищити роль Тегерана та Багдада на регіональній та міжнародній арені, сказав він, додавши, що «незважаючи на волю ворогів, рівень відносин між Іраном та Іраком буде розвиватися з кожним днем» (Iran, Iraq call for boost of comprehensive cooperation, 2021). Зі свого боку прем'єр-міністр Іраку Мустафа аль-Казімі заявив, що «ми налаштовані максимально розширити рівень наших відносин відповідно до інтересів двох держав». Також висловив подяку за підтримку Ірану в боротьбі з бойовиками «Ісламської держави» (ІД) в Іраку, підкресливши, що «уряд і народ Іраку стоятимуть на стороні уряду і народу Ірану в усіх сферах» (Iran, Iraq call for boost of comprehensive cooperation, 2021).

Висновки. Отже, ірано-іракські відносини мають довгу історію від суперництва до співробітництва. На сучасному етапі відбувається стрімкий розвиток двосторонніх відносин між країнами в безпековій, політичній та економічній сферах. На найвищому рівні відбуваються зустрічі представників країн, на яких обговорюють актуальні питання, які прямо чи опосередковано стосуються безпеки в регіоні Близького Сходу. Іран зробив усе можливе для того, щоб зберегти власний вплив в Іраку і навіть розширити його, розраховуючи насамперед на зміцнення двосторонньої військової і технічної співпраці. Свою чергою Іран для Іраку є основним зовнішньополітичним партнером.

Zavada Ya., Tsebenko O. Iran-Iraq relations in the context of regional security

The article analyzes Iran-Iraq relations in the context of regional security. It has been studied that the eight-year Iran-Iraq war became the most bloody and destructive armed conflict of the second half of the

XX century. It is worth noting that the beginning of the war caused rivalry: ethnic and religious, political and economic, ideological and personal. Also, the struggle for leadership in the region played a special role.

It is established that the USA intervention in Iraq in 2003 changed the geopolitical conditions not only in this country, but in the region as a whole. Although the IRI did not support the USA military operation and condemned it, the invasion of Iraq was in Iran's interests. After all, the overthrow of Hussein's regime eliminated one of the main threats to Iran's national security and, as a result, contributed to the development of bilateral relations. Iran has close relations with the Shiite government in Iraq. Tehran's foreign policy strategy in the neighboring state is to unite Iraqi Shiite parties to strengthen Shiite rule in Baghdad.

It was found that the Iraqi authorities have not formed a unified position on the development of Iran's nuclear program, because society is divided into supporters of Iran and its opponents. Typically, Shiites who actively support Tehran want to cooperate with it and, accordingly, support the development of Iran's nuclear program, the signing of the JCPOA, and thus criticize the change in USA policy toward Tehran and the withdrawal from the nuclear deal.

At the present stage, the Islamic Republic of Iran and the Republic of Iraq are actively developing bilateral cooperation and cooperating in many areas, primarily security, economic and political.

Key words: Islamic Republic of Iran, Republic of Iraq, war, Middle East, Persian Gulf, regional security.

Література:

1. Абалян А. И. Ирано-иракский вооруженный конфликт 1980–1988 гг. и его влияние на систему международных отношений на Ближнем Востоке. *Вестник Санкт-Петербургского университета международных отношений*, 2015. Сер. 6. Вып. 2. С. 52–61.
2. Алиев А. Иран vs Ирак: история и современность. Москва : МГУ, 2002. 768 с.
3. Ирак объявил об окончании войны с «Исламским государством». *BBC News*. 2017. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-42294931> (дата звернення: 20.01.2022).
4. Кириченко В. П. Шиитский фактор в отношениях арабских стран Персидского залива и Ирана. *Вестник ВолГУ. Сер. 4. История. Регионоведение. Международные отношения*, 2016. Т. 21. № 4. С. 94–101.
5. Мамедова Н. Иран в XX веке. Роль государства в экономическом развитии. Москва : ИВРАН, 1997. 144 с.
6. Президент Ирака призвал США не дискредитировать договор по атомной программе Ирана. *TACC*. 2018. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/5187429> (дата звернення: 21.01.2022).
7. Hizo D. The longest war: the Iran-Iraq military conflict. London : Paladin Crafton books, 1990. 352 p.
8. Ignatiev P. Iraq: years of post-Saddam internal and external developments. *Austral: Brazilian Journal of strategy and international relations*, 2017. Vol. 6. No. 12. P. 36–61.
9. Iranidoost K. Iran-Iraq relations serve as role model for other countries. *Mehr News Agency*. 2018. URL: <https://en.mehrnews.com/news/133550/Iran-Iraq-relations-serve-as-role-model-for-other-countries> (дата звернення: 20.01.2022).
10. Iran, Iraq call for boost of comprehensive cooperation. *XINHUANET*. 2021. URL: http://www.news.cn/english/2021-09/13/c_1310183678.htm (дата звернення: 22.01.2022).
11. Katzman K. Iran-Iraq Relations. Washington, DC : Congressional Research Service, 2010. 114 p.
12. US dollar completely ditched in trade between Iran & Iraq – official. *RT*. 2018. URL: <https://www.rt.com/business/437446-iran-iraq-us-dollar-ditched> (дата звернення: 20.01.2022).

References:

1. Abalyan, A. I. (2015). Irano-irakskiy vooruzhennyuy konflikt 1980–1988 gg. i yego vliyaniye na sistemu mezhdunarodnykh otnosheniy na Blizhnem Vostoke [Iran-Iraq armed conflict 1980–1988. and its influence on the system of international relations in the Middle East]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta mezhdunarodnykh otnosheniyi*. Ser. 6. Vyp. 2. S. 52–61. [in Russian]
2. Aliyev, A. (2002). Iran vs Irak: istoriya i sovremennost' [Iran vs Iraq: history and modernity]. *Moskva : MGU*, 768 s. [in Russian]
3. Irak ob'yavil ob okonchaniy voyny s "Islamskim gosudarstvom" [Iraq announced the end of the war with the Islamic State]. 2017. *BBC News*. Retrieved from: <https://www.bbc.com/russian/news-42294931> [in Russian]

4. Kirichenko, V. P. (2016). Shiitskiy faktor v otnosheniyakh arabskikh stran Persidskogo zaliva i Irana [The Shiite factor in relations between the Arab countries of the Persian Gulf and Iran]. *Vestnik VolGU. Ser. 4. Istoriya. Regionovedeniye. Mezhdunarodnyye otnosheniya*, T. 21. No. 4. S. 94–101. [in Russian]
5. Mamedova, N. (1997). Iran v XX veke Rol' gosudarstva v ekonomicheskom razvitii [The role of the state in economic development]. Moskva : IVRAN, 144 s. [in Russian]
6. Prezident Iraka prizval SSHA ne diskreditirovat' dogovor po atomnoy programme Irana [The President of Iraq urged the US not to discredit the treaty on Iran's nuclear program]. 2018. TASS. Retrieved from: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/5187429> [in Russian]
7. Hizo, D. (1990) *The longest war: the Iran-Iraq military conflict*. London : Paladin Crafton books. [in English]
8. Ignatiev, P. (2017). Iraq: years of post-Saddam internal and external developments. *Austral: Brazilian Journal of strategy and international relations*. Vol. 6. No. 12. P. 36–61 [in English].
9. Iranidoost, K. (2018). Iran-Iraq relations serve as role model for other countries. *Mehr News Agency*. Retrieved from: <https://en.mehrnews.com/news/133550/Iran-Iraq-relations-serve-as-role-model-for-other-countries> [in English]
10. Iran, Iraq call for boost of comprehensive cooperation (2021). *XINHUANET*. Retrieved from: http://www.news.cn/english/2021-09/13/c_1310183678.htm [in English]
11. Katzman, K. (2010). *Iran-Iraq Relations*. Washington, DC : Congressional Research Service. [in English]
12. US dollar completely ditched in trade between Iran & Iraq – official (2018) *RT*. Retrieved from: <https://www.rt.com/business/437446-iran-iraq-us-dollar-ditched> [in English]

Стаття надійшла до редакції 21.02.2022

Стаття рекомендована до друку 15.03.2022